

יסוד חיוב תשלומי ארבעה וחמשה

חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה
אמר רבי יוחנן בן זכאי כי שור שהולך ברנליו ולא נתבזה בו הגנב
לנישאו על כתפו משלם ה', שה שנישאו על כתפו משלם ד' הואיל
ונתבזה בו אמר רבי מאיר כי שור שביטלו ממלאכתו ה', שה שלא
ביטלו ממלאכתו ד'
(כא, לז)

כתב בדברי דוד להט"ז דפליגי ריב"ז ור"מ מהו
עיקר קנס דתשלומי ארבעה וחמשה, "דריב"ז ס"ל
כו' שעיקר הדין הוא חמשה מצד גזירת מלך, אלא
שבשה שיש ביזוי להגנב לכך פטור בד'. אבל ר"מ
ס"ל דעיקר הדין הוא ד' כמו בשה כו', אלא דצריך
טעם למה בשור ה' שהוא נגד הדין, ע"ז אמר שגדול
כח המלאכה שמשלם בשבילה יותר מן חיוב של
הדין לשלם ה"ו."

אך מלשון רש"י "אמר ר' מאיר" (ולא "ר"מ אומר")
משמע דס"ל שאין כאן פלוגתא, אלא מר אמר חדא
ומר אמר חדא ולא פליגי [וראה גם תרגום יונתן כאן
שמביא שני הטעמים בחדא מחתא: "חמשה תורה כו' בגלל
דבטלי מן רדיי", וארבע ענא כו' בגלל דאקטי' בגניבותי"].

וי"ל דהוקשה לי' לרש"י בטעמא דריב"ז, דכיון
"שעיקר הדין הוא חמשה מצד גזירת מלך", אמאי
מנכים חלק אחד בשה משום "שיש ביזוי להגנב",
והרי הביזוי הוא רק טעם להקל על הגנב, אבל למה
יוגרע חלקו של הנגנב משום שנתבזה הגנב, ולא
יקבל את החמשה המגיעים לו בגזירת מלך?

וע"כ למד רש"י שר"מ וריב"ז לא פליגי, אלא
דריב"ז איירי מצד הגנב, ור"מ איירי מצד הנגנב.

כלומר: מ"ש ריב"ז שעיקר הדין הוא חמשה
- היינו שהגנב חייב לשלם חמשה (הן בשור והן
בשה), אלא שבשה מנכים לו א' משום שנתבזה
כשנשא את השה על כתיפו. ומ"ש ר"מ שעיקר
הדין הוא ארבעה - היינו שלנגנב מגיע ארבעה
(הן בשור והן בשה), אלא דבשור, מכיון ש"בטלו
ממלאכתו" מגיע לו יותר מהמתחייב מצד עיקר
דינא, ולכן מקבל חמשה.

ונמצא שלא נגרע חלק הגנב בשה כשמשלם
לו הגנב ארבעה "הואיל ונתבזה בו", מאחר שמצד
הנגנב מעיקרא אין לו אלא ארבעה. וק"ל.